

1. Рожко В. Закривавлена Волинь // *Визвольний шлях*. – 1999. – № 5. 2. Купчинський М. Із розстріляного пагіння // *Народне слово*. – 2004. – 8 липня. 3. Там само. 4. Панасюк М. Могила під асфальтом: Нотатки письменника // *Радянська Волинь*. – 1989. – 26 липня. 5. Мовою документів про розстріли в'язнів на Волині // *Народна справа*. – 1997. – 9 січня. 6. Величко А.Г. Волинь на початку Другої світової війни // "Роде наш красний..." Волинь у долях краян і людських документах. – Луцьк, 1996. – Т. 2. 7. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні, 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2-х кн. – Кн. 2. – К.: Либідь – Військо України, 1994. 8. Киричук Ю.А. Радянський терор 1939–1941 рр. // *Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст.: Істор. нариси / Л.В. Архієрейський, О.Г. Бажан та ін.; Відповід. ред. В.А. Смолій*. – К.: Наук. думка, 2002. 9. Данилюк В. Вони розстріляли Луцьку тюрму // *Молода Волинь*, 1994. – 15 липня. 10. Там само. 11. Там само. 12. Там само. 13. Куделя М.П. Пекло біля замку Любарта // *Куделя М.П. Кобзар у моєму житті: Спогади з недавнього минулого*. – Луцьк, 1998. 14. Петроцук О. В оковах смерті: Спомини з Луцької тюрми // *Народна трибуна*, 1991. – 20 листопада. 15. Куделя М.П. Пекло біля замку Любарта // *Злочин / Упор. П. Кардаш*. – Мельбурн–Київ, 2003. 16. Ліхтанський Л. Я бачив пекло // *Волинь. Акценти*. – 1993. – № 3. 17. Стасишин Б. Спогади про розстріли у Луцькій в'язниці // *Народна трибуна*. – 1993. – 4 серпня. 18. Ліхтанський Л. Я бачив пекло // *Волинь. Акценти*. – 1993. – № 3. 19. Долінський Л. У братських могилах – цвіт Волині // *Народна трибуна*. – 1993. – 4 серпня. 20. Головацький Ю. Спекуляція над могилами борців // *Вільна думка*. 1997. – 10 жовтня. 21. Гуртовий Г. Живі свідки трагедії у тюрмі // *Волинь*. – 1999. – 7 вересня. 22. Данилюк В. Вірити занадто боляче... *Волинь: Хроніка подій 1939–1944 років: Худ.-документ. повість*. – Луцьк: Ініціал, 1995. 23. *Державний архів Волинської області*. – Ф. Р–1261. – Оп. 6. – Спр. 2.

УДК 94(477.81/82)''1941/1945''

І.В. Рєпін

Військовий інститут Сухопутних військ
Національного університету "Львівська політехніка"

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ. ПЛАНІ Е. БЕНЕША ТА ПОЗИЦІЯ МОСКВИ. 1939 – червень 1941 рр.

© Рєпін І. В., 2008

Висвітлено плани Е. Бенеша та позицію керівництва СРСР стосовно Карпатської України, її місце і ролі у контексті європейської політики.

Lighting the plans of E. Benesh and positions of guidance of SRSR in relation to Ukraine of Carpathians, its place and role in the context of the European policy.

Питанням дипломатичної історії напередодні Другої світової війни присвячено чимало досліджень. Проте в них не усі аспекти були докладно розглянуто. У зв'язку з цим викликає великий інтерес загальна тема про місце і роль Карпатської України у контексті європейської політики.

Особливо актуальним є питання позиції Москви та планів Е. Бенеша стосовно Підкарпатської Русі з 1939 року по червень 1941 року. Ця проблема і є темою роботи.

Наукове дослідження проблеми по суті відсутнє як у вітчизняній, російській, так і в чехословацькій (чеській і словацькій) історіографії. Чехословацька історіографія соціалістичного

періоду фактично не торкалася цієї проблеми, позиція Бенеша і "чехословацького" Лондона розглядалася як недружня по відношенню до Москви, така, що ініціювалася їх західними покровителями. Що стосується наявних в літературі оцінок, то в недавньому минулому вони були пов'язані з політичним замовленням правлячої в СРСР і Чехословаччині комуністичної партії. Політичному замовленню відповідали і оцінки фактичного матеріалу.

Потрібен новий підхід до оцінки праць як радянських, так і чеських, словацьких авторів, що розглядають проблеми міждержавних відносин Чехословаччини та СРСР стосовно Карпатської України. Нового осмислення вимагають сторінки історії та проблеми, які зовсім замовчувалися або висвітлювалися однобічно.

Мюнхенська угода (29–30 вересня 1938 р.) Англії, Франції, Німеччини і Італії створила в Центральній Європі надзвичайно вигідну для Німеччини ситуацію, яка давала змогу Гітлеру робити серйозний вплив на долі народів цього регіону. Західні держави, що проводили політику заспокоєння агресора, по суті визнали пріоритетні позиції Третього рейху тут і вважали за краще грати роль стороннього спостерігача. Чехословаччина, що втратила в результаті мюнхенської змови приблизно третину свого населення і важливі у військово-стратегічному і економічному плані території, які відійшли переважно до Німеччини (Судетська область), а також Польщі (Тешинська область), була значно ослаблена. Чехо-Словаччина, так стала називатися країна, після того, як Словаччина, а потім Підкарпатська Русь (ПР) отримали автономію, по суті виявилася розділеною на три частини, кожна з яких намагалася проводити внутрішню і зовнішню політику на свій розсуд, не враховуючи наявність єдиної держави. ЧСР проіснувала 20 років, і агонізуючи, йшла до свого розпаду, її підштовхувала гітлерівська Німеччина, яка стала по суті єдиним арбітром в центральній частині Європи. Здійснюючи старий принцип агресивної німецької політики "розділяй і володарюй", Гітлер висував все нові і нові вимоги Чехо-Словаччині. Міністр закордонних справ ЧСР К. Крофта в бесіді з повпредом СРСР в Празі С.С. Олександровським ще 3 жовтня 1938 р. відзначав, що "...Чехословаччина перетворена на фікцію, державу без жодного значення, без власної лінії поведінки", що "недалеко той час, коли вона перетвориться на безвольний придатак Німеччини", що "Гітлер всіма силами прагне до того, щоб досягти хаосу усередині Чехословаччини" [1, с. 45].

8 жовтня 1938 р. в Ужгороді було утворено перший "карпато-руський" уряд на чолі з А. Броді, що будував плани включення ПР на правах автономії до складу Угорщини. 10 жовтня 1938 року радіо Праги повідомило, що ЧСР стала федерацією трьох народів – чехів, словаків і українців. Уряд Праги офіційно надав автономію і визнав автономний уряд Підкарпатської Русі. Це рішення було підтверджене парламентом Чехо-Словаччини 22 листопад 1938 року [2].

26 жовтня 1938 року головою уряду став А. Волошин. У той час Підкарпатська Русь становила 11085 кв. км з населенням 552124 жителі, у тому числі 70,6 % українців, 12,5 % угорців, 12 % німців, 2,5 % румунів, 1,3 % словаків [3]. Новий прем'єр виношував ідею самостійної Української держави під назвою Карпатська Україна. Ця назва була введена розпорядженням уряду Волошина від 30 грудня 1938 р. [4, с. 234]. Берлін підтримав перейменування Підкарпатської Русі в Карпатську Україну [1, с. 265]. При новому уряді всі партії, що існували в Підкарпатті, були об'єднані в Український національний союз. Офіційною мовою автономії стала українська мова. Діяльність комуністичної партії в Карпатській Україні, як і на всій території Чехо-Словаччини, була заборонена. Керівники краєвої комуністичної організації О. Борканюк, З. Вайс, І. Туряніца, Г. Феєр емігрували до Радянського Союзу [5, с. 148].

Після Мюнхена Угорщина стала рішучішою в здійсненні своїх ревізійністських намірів, націлених на включення до її складу Словаччини і Карпатської України. Хоча у Німеччини були інші плани щодо так званої другої Чехо-Словацької республіки, Гітлер не міг не піти на часткове задоволення претензій свого потенційного угорського союзника, якому протегувала Італія.

Згідно з Першим віденським арбітражем Німеччини та Італії 2 листопада 1938 р. до Угорщини відійшла разом з південними районами Словаччини частина західних територій ПР, яка включала усі найкрупніші її центри – Ужгород, Мукачеве, Берегове. Вона втратила 1586 кв. км з 181609-тисячним населенням, серед якого було 86681 тис. угорців, 36735 тис. русинів і українців,

25883 тис. євреїв, 17247 тис. чехів і словаків, 4908 тис. німців тощо [6, с. 156]. Компромісне вирішення суперечки нікого не задовольнило повністю [7, с. 133]. Угорщина за підтримки Польщі, як і раніше прагнула вирішити питання частини ПР, що залишилася, на свою користь, загрожуючи вторгненням. Проте, оскільки до кінця 1938 р. Гітлер ще не ухвалив остаточного рішення стосовно Чехо-Словаччини і обдумував майбутнє Словаччини, прораховуючи найвигідніший для себе варіант, Німеччина не підтримувала і планів Угорщини.

Найближчим завданням Берліна стала остаточна ліквідація Чехо-Словаччини, і в цьому йому знову була потрібна підтримка з боку Угорщини і Польщі, яким були обіцяні відповідні компенсації. Угорщина була незадоволена Віденським арбітражем і мріяла про відтворення країни у межах Угорського королівства ("Корони св. Стефана"), сподівалася зберегти в її складі і Угорську Русь. 16 січня 1939 р. Гітлер виклав свої плани угорському міністрові закордонних справ І. Чаки, підкресливши, що ліквідація Чехо-Словаччини повинна стати результатом загальних зусиль Німеччини, Угорщини і Польщі, кожна з яких має в цій справі свої інтереси і може розраховувати на отримання "своєї частки" [7, с. 216]. Угорщина повинна була отримати ПР, а Польща – жаданий кордон з Угорщиною. Будапешт таке рішення влаштувало, а Варшаві компенсація представлялася недостатньою, оскільки від поляків потрібно було натомість пожертвувати на користь Німеччини Гданськом і надати їй "коридор" до Східної Пруссії. Берлін не зміг домовитися з Варшавою, і з того часу в німецькій зовнішній політиці стали позначатися ознаки можливого укладання радянсько-німецького пакту про ненапад, що і було реалізовано 23 серпня 1939 р. Тил Німеччини в запланованому Гітлером поході на захід повинен був бути прикритий зі сходу.

Отже, на початку 1939 р. Німеччина вже не могла розраховувати на німецько-польсько-угорську взаємодію в справі ліквідації Чехо-Словаччини, і на перше місце висувався план її розчленування в ході німецько-угорської співпраці з використанням сепаратистських настроїв в Словаччині. Спроби празького уряду силовими методами утримати свою владу в обох автономіях – Словаччині і Підкарпатській Русі – закінчилися невдачею. Німеччина активізувала зусилля щодо розчленування Чехо-Словаччини. Гітлер вирішив дати згоду на окупацію ПР Угорщиною, щоб продемонструвати світу, що Чехо-Словаччина розпалася із-за внутрішніх безладів. 12 березня 1939 р. фюрер запросив до себе угорського посла Д. Стояї і наполягав, щоб Угорщина негайно перейшла в наступ, оскільки в Празі панує "дух Бенеша" (у жовтні 1938 р. Бенеш склав з себе повноваження президента і емігрував на Захід. – І.Р.), і таке положення не може бути терпиме. Право вирішувати питання про ПР було залишено за Будапештом. "Дійте, – радив фюрер, – не повідомляючи про це інші уряди. Дійте швидко, оскільки існують і інші претенденти на Підкарпатську Русь... Обмежтеся Підкарпатською Руссю і не нападайте на Словаччину. Словацьке питання буде поставлене пізніше. Момент для окупації Підкарпатської Русі сприятливий" [8, с. 10]. 14 березня 1939 р. уряд П. Телеки направив Празі ультиматум з вимогою протягом 24 годин звільнити Підкарпатську Русь від чехословацької армії. Того ж дня угорські війська перейшли кордон в районі Мукачеве. 15–18 березня 1939 р. угорські війська з благословення Берліна окупували територію ПР, що залишилася [4, с. 216–217].

Радянський посол в Лондоні І.М. Майський повідомляв до Москви 15 березня: "Польський посол Рачинський... розповів, що угорці вже встановили загальний кордон з Польщею в Карпатській Україні і що Німеччина проти цього не заперечує... Згода Гітлера на анексію Карпатської України, мабуть, означає його остаточну відмову, принаймні на нинішньому етапі, від „українських планів" [1, с. 275].

Радник бюро міністра закордонних справ Німеччини П. Клейст, що був прихильником збереження Карпатської України як самостійної держави і протягом 6–11 березня за дорученням Ріббентропа готував для Гітлера матеріали з українських проблем у зв'язку з акцією проти Чехо-Словаччини, в бесіді з німецьким журналістом 13 березня 1939 р. так описував реакцію Гітлера на наведені йому проекти: "У своїх пам'ятних записках і повідомленнях Гітлеру ... я випробував все, щоб врятувати Карпатську Україну. Я указував на важливе значення, яке має Карпатська Україна у зв'язку з німецькими планами на Сході. Я звертав увагу на те, що обурення українців Німеччиною

повинно бути величезним, якщо ми віддамо Карпатську Україну Угорщині. Гітлер на все це лише заявив: "Це трагічно, але неминуче" [1, с. 273–274].

Про ставлення Берліна до долі Карпатської України повідомив 16 березня 1939 р. до Парижа і французький посол в Німеччині Р. Кулондр: "Все начебто указує на те, що рейху байдужа доля цієї держави і що він залишає його Угорщині" [1, с. 286].

Радянський Союз висловив протест проти розчленування Чехо-Словаччини, у тому числі і окупації Карпатської України Угорщиною. У ноті наркома закордонних справ СРСР М.М. Литвинова німецькому послу в Москві Ф. Шуленбургу 18 березня 1939 р., яку направлено у зв'язку з цими подіями, зокрема, мовилося: "Дії німецького уряду послужили сигналом до грубого вторгнення угорських військ в Карпатську Русь і до порушення елементарних прав її населення" [1, с. 290].

Берлін розраховував розіграти "українську карту" вже в найближчому майбутньому під час підготовки агресії проти Польщі. Напад на неї, за словами вищезгаданого Клейста, "повинно було вестися в повну силу одночасно з німецького східного кордону, із Словаччини, Карпатської України і Східної Пруссії" [1, с. 421]. Треба сказати, що плани Німеччини щодо використання території "Карпатської України" для вторгнення у Польщу, не здійснилися: регент Угорщини М. Хорти не погодився брати участь у війні проти Польщі і відмовився пропустити німецькі війська через "свою" територію [9].

Проте Німеччина, зайнята в той час іншими, важливішими для неї справами, поки що не вважала питання про "Карпатську Україну" актуальним і, зацікавлена в лояльному відношенні Угорщини, вважала за краще зберегти все, як є.

Угорці, які не збиралися розлучатися з Підкарпатською Руссю, були задоволені позицією "незацікавленості" Радянського Союзу в цій території. Міністр закордонних справ І. Чаки в бесіді з повноважним представником СРСР в Угорщині Н.І. Шароновим 13 лютого 1940 р. заявив, що вони задоволені заявою заступника наркома закордонних справ СРСР В.П. Потьомкіна про те, що радянсько-угорський кордон "один з найстабільніших в Європі". Чаки, за його словами, в бесіді з міністром закордонних справ Італії Г. Чіано, сказав: "Ми спокійні за наш карпатський кордон, ніяких розбіжностей з советами не маємо взагалі і загрози з цього боку не відчуваємо" [8, с. 17].

Між тим, після окупації ПР угорськими військами частина її населення покинула батьківщину і переселилася до Східної Словаччини, поповнивши і до того значну там діаспору "карпато-русинів", як вони називалися в документах радянського повпредства в Словаччині. Генеральне консульство СРСР в Празі восени 1939 р. і Генконсульство СРСР в Братиславі влітку 1940 р. відзначали їх масові відвідини представниками "карпато-русин", які бажали знати, коли ж Радянський Союз "візьме" ПР собі.

Радянські дипломати, вступаючи в контакт з відвідувачами з цих питань, дотримувалися офіційної лінії Москви. Тому багато тисяч жителів, насамперед в Підкарпатській Русі і Східній Словаччині, віддавали перевагу самостійному вирішенню проблеми і нелегально переходили новий радянсько-угорський кордон, розраховуючи отримати на російській стороні розуміння і підтримку. Проте тут їх чекало гірке розчарування: більшість, саме за нелегальний перехід кордону, потрапила в табори НКВС. Москва в такий спосіб тимчасово зняла з порядку денного питання про ПР, відсунувши його вирішення на більш відповідний час.

Позиції СРСР стосовно ПР намагався з'ясувати і посол Чехословаччини в Москві З. Фірлінгер (посольство продовжувало функціонувати до грудня 1939 р., потім було ліквідоване у зв'язку з прибуттям в СРСР словацького посланника Ф. Тісо). 19 вересня 1939 р., будучи прийнятим завідувачем центральноєвропейського відділу НКЗС О. М. Олександровим, Фірлінгер висловив сподівання на те, що Прикарпатська Україна буде зайнята частинами Червоної армії, і підкреслив, що "це відповідало би інтересам майбутньої Чехо-Словаччини, яка межувала би з СРСР" [8, с. 19].

Колишній президент ЧСР Е. Бенеш, який знаходився в еміграції та очолив після її розчленування в березні 1939 р. боротьбу за відновлення країни в передмюнхенських кордонах, теж намагався використати "підкарпатську карту", будуючи свою політичну лінію у відносинах з

СРСР і Заходом. У липні 1939 р. він повернувся із США до Європи і розвернув діяльність щодо організації чехословацького закордонного опору і його органів. Проте восени 1939 р. ні Англія, ні Франція не поспішали визнати його головою цього руху, а створений в Парижі Чехословацький національний комітет (ЧНК) – тимчасовим чехо-словацьким урядом у вигнанні. Бенеш кілька разів зустрічався з радянським послом в Лондоні І.М. Майським, намагаючись привернути його увагу до ситуації, що створилася, і заручитися підтримкою Москви. Під час зустрічей, крім іншого, йшлося і про подальшу долю Підкарпатської Русі. 23 вересня 1939 р. Майський повідомив про бесіду до Москви: "Стосовно Карпатської України Бенеш прямо говорив, що вона повинна увійти до складу УРСР, і що він, коли був президентом Чехословаччини, розглядав її як майбутню частину Радянського Союзу" [8, с. 20]. Саме цей документ був переданий Молотовим Бенешу в Москві 24 березня 1945 р., коли обговорювалося питання про майбутнє Карпатської України, як нагадування про позитивне відношення чехословацького президента до питання про її включення до складу СРСР (УРСР) [10, с. 87].

Позиція Бенеша на серпень 1939 р. стосовно ПР викладена точніше в супровідному листі начальника канцелярії Бенеша Я. Смутного до Чехії. У листі йшлося: "Підкарпатську Русь ми вимагаємо для республіки, якщо не буде по сусідству Росії" [11, с. 20].

У жовтні–листопаді 1939 р. на Заході розповсюджувалися наполегливі чутки про те, що СРСР має намір приєднати до себе ПР. Зокрема, цим було дуже стурбоване МЗС Франції, про що йшлося на засіданні ЧНС 6 листопада 1939 г.: "На Quai d'Orsay (адреса французького МЗС – І.Р.) паніка, оскільки там отримано повідомлення, що Росія хоче протягом місяця окупувати Підкарпатську Русь, що про це вона веде переговори з Німеччиною... У зв'язку з цим на Quai d'Orsay і в уряді великі побоювання, оскільки вважають, що Радянський Союз спуститься з Карпат в Дунайську низовину і стане в такий спосіб вирішальним чинником для тиску не тільки на Чехословаччину і Угорщину, але і на усі Балкани". Англіїців також турбувала "російська агітація на Підкарпатській Русі" і вони послали туди агентів Інтеллідженс Сервіс (розвідувальної служби Великобританії – І.Р.), щоб там стежити за ситуацією. Англіїці, як і французи, вважали, що "Росія спробує окупувати Підкарпатську Русь" [8, с. 21]. Бенеша ж мабуть хвилювало не тільки це. Під час своїх відвідин Парижа в жовтні він отримав інформацію про те, що у зв'язку з розподілом сфер впливу між Німеччиною і СРСР, Москва має намір визнати Протекторат, і що Чехія, Словаччина, Угорщина, включаючи ПР, при цьому залишаються за Німеччиною.

21 листопада 1939 р. відбулася нова зустріч Бенеша з Майським, який записав в своєму щоденнику: "Бенеш вважає за необхідне встановлення загального кордону між Чехословаччиною і СРСР. Це може бути досягнуто двома шляхами: включенням Карпатської України або до складу Чехословаччини, або до складу СРСР. Бенешу байдуже, яка з цих двох альтернатив буде прийнята. Йому важливий лише загальний кордон між обома державами. Угорщина не має жодних прав володіти Карпатською Україною" [9, с. 22].

В одній із своїх лекцій в Оксфорді в березні 1940 р. Бенеш заявив: "Питання Підкарпатської Русі буде вирішено шляхом вільного голосування після війни" [12, с. 84]. Ще чіткіше ця думка була висвітлена в Меморандумі Бенеша, під назвою "Чехословаччина після війни" (березень 1940 р.). У ньому наголошувалося на порушенні Віденського арбітражу в листопаді 1938 р. внаслідок приєднання до Угорщини 500 тис. русинів після анексії нею Підкарпатської Русі. "Проблему Підкарпатської Русі, – мовилося в Меморандумі, – ми залишаємо майбутньому, чекаючи подальшого розвитку подій в Центральній Європі і вважаючи, що перш за все самі русини повинні висловити свою волю і свою думку в цьому питанні, так само, як в 1918 р. вони вільно висловилися за Чехословаччину" [11, с. 46–47].

СРСР, як було показано вище, в той період мало турбувала доля ПР. Штабс-капітан Я. Крчек, який в березні–квітні 1940 р. вів переговори з представником НКЗС Орловим про відправку чехословацького легіону під командуванням Л. Свободи, інтернованого осінню 1939 р. на території СРСР, на Захід, в своєму звіті повідомляв Бенешу: "При згадці про територіальне відновлення ЧСР мені не вдалося отримати точної відповіді, виключаючи натяк, що для них (СРСР – І.Р.) питання про Підкарпатську Русь не має особливого значення, оскільки вона Росії ніколи не належала.

Незважаючи на це, сьогодні виявляється значний інтерес до становища там, який пояснюється нинішніми інтересами розвідки стосовно Угорщини” [10, с. 141–142].

До літа 1941 р. нічого нового в постановці питання про майбутнє ПР не спостерігалось, якщо не вважати, що він зачіпався в бесідах з поляками у зв'язку з переговорами, що почалися в кінці 1940 р., про створення чехословацько-польської конфедерації. Чехи рішуче відкинули думку про можливість залишення ПР у складі Угорщини або приєднання її до Польщі. Були висунуті й нові аргументи на захист збереження цієї області у складі Чехословаччини: ”Від Підкарпатської Русі ми не відмовимося ні за яких обставин, але не з престижних міркувань. Підкарпатська Русь до нас приєдналася добровільно, і ми взяли на себе зобов'язання зберегти цей убогий слов'янський народ від мадяризації. Це зобов'язання ми виконаємо. По-друге, Підкарпатська Русь для нас є єдиною територією, яка зв'яже республіку на півдні з Румунією і областю Чорного моря” [12, с. 205–206]. Ця ж думка підкреслювалася і в Меморандумі про цілі Чехословаччини після встановлення миру, підготовленому Бенешем на прохання колишнього англійського представника при чехословацькому емігрантському уряді Б. Локкарта 2 лютого 1941 р.: ”Чехословацька Республіка розглядає Підкарпатську Русь як інтегральну частину своєї території і ніколи від цієї точки зору не відмовиться” [11, с. 88].

Отже, якщо розглядати 1939 р. – літо 1941 р. як етап радянсько-чехословацьких відносин у постановці питання про майбутнє Карпатської України, то можна сказати, що на його початку Бенеш, як невизнаний, а потім і як визнаний глава чехословацької еміграції, діяв за формулою: ”Підкарпатська Русь – або Чехословаччині, або Росії”. В кінці ж періоду акцент робився ним вже тільки на першій частині цієї формули [10, с. 181–182].

Така постановка питання цілком влаштувала Захід, який з геополітичних міркувань, як і в 1919 р., не бажав появи советів за Карпатами. СРСР же, враховуючи міжнародну ситуацію, ”дружба” з Німеччиною і вже зробленим в 1939–1940 рр. територіальним надбанням (Західна Україна і Західна Білорусія, Прибалтійські держави, Бессарабія і Північна Буковина), змушений був поки що відмовитися від спокусливих пропозицій щодо Підкарпатської Русі, залишивши вирішення цього питання до кращих часів.

Геополітичні зміни у Європі з ініціативи Німеччини, Італії та фактичної згоди Англії, Франції призвели до розпаду ЧСР. На найзахіднішому клаптику нашої землі постала незалежна Карпатська Україна [13].

П'ятимісячне існування Карпато-Української держави, хоч навіть у федерації з чехами і словаками, загалом мало колосальне значення не тільки для карпатських українців на цьому відтинку часу, але й вирішило раз і на всі часи належність Закарпаття до України. ”Події в Карпатській Україні поставили українську проблему у цей час в позицію найважливішої проблеми міжнародної політики багатьох держав” [4, с. 22].

1. Год кризиса. 1938–1939 гг.: Документы и материалы: В 2-х т. – М.: Наука, 1991. Т. 1. – 599 с. 2. Курс лекцій з історії України та її державності: Навч. посібник / За ред. Л.Е. Дециньського. – Львів: НУ ”Львівська політехніка”, 1999. – С. 270. 3. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Львів: НТШ, 1993. – С. 66. 4. Стерчо П. Карпато-Українська держава. – Львів: За вільну Україну, 1994. – 288 с. 5. Za narodni osvobozeni, za novou republiku. 1938–1945. – Praha, 1982. S. 148. 6. Materialy z konference ”Podkarpatska Rus v dejinach Ceskoslovenska 1918–1939” // Cesko-Slovenska historicka rocenka 1997. – Brno, 1997. – S. 156. 7. Lukes F. Podivny mir. – Praha, 1968. – S 133. 8. Марьина В. Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина. 1939–1945 гг: Документальный очерк. – М.: Новый хронограф, 2003. – 303 с. 9. Желицьки Б.Й. Регент Венгрии Миклош Хорти (1868–1957) // Новая и новейшая история. – 1996. – №2. – С.191. 10. Ceskoslovensko-sovetske vzťahy v diplomatických jednaních. 1939–1945. Dokumenty. – Praha, 1998. 11. Cesi a sudetonemecka otázka. 1939–1945: Dokumenty. – Praha, 1999. 12. Dokumenty z historie ceskoslovenske politiky. 1939–1943. Sv. I. Vzťahy mezinarodn diplomacie k politice ceskoslovenske emigrace na zapade. – Praha, 1966. 13. Гаврилів І.О. Проблема Української державності на тлі геополітичних змін у Європі напередодні та на початку Другої світової війни // Вісник НУ ”Львівська політехніка” ”Держава та армія”. – 2005. – № 541. – С. 140.